

Ο Κρόνιος λόφος στην αρχαία Ολυμπία: Πυρκαγιές και μεταβολές της δασικής βλάστησης και γεωμορφής του τα τελευταία 200 χρόνια

*Δρ Γεώργιος Μπαλούτσος, Διατελέσας Τακτικός Ερευνητής του ΕΘΙΑΓΕ
Ολυμπία Βικάνου, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Αρχαιολογικών Χώρων
και Αρχαιογνωστικής Έρευνας της Ζ' ΕΠΚΑ, Αρχαία Ολυμπία*



Ο Κρόνιος λόφος σχεδόν “άδενδρος” και η κοιλάδα της Ολυμπίας πλήρως υποβαθμισμένη (1813: χαλκογραφία των Allason, Dewint και Cooke, Γεννάδειος βιβλιοθήκη).

Ο Κρόνιος

Συνοπτικό βιογραφικό του σημείου

Ο Κρόνιος λόφος υψώνεται βόρεια του περιώνυμου ιερού της Ολυμπίας και είναι ένα από τα γνωστότερα και σημαντικότερα σύμβολά της. Η ονομασία του, ως “Κρόνιο όρος”, σύμφωνα με τον Πίνδαρο (Ολυμπιονικοί, Γ' 50), δόθηκε από τον Ηρακλή, ο οποίος τον αφιέρωσε στον παππού του Κρόνο. Ο Πausanias (VI, 20, 1-2) αναφέρει ότι στην κορυφή του οι ιερείς που ονομάζονταν “Βασίλαι” έκαναν θυσίες στον Κρόνο κατά την εαρινή ισημερία, το μήνα Ελάφιο (Μάρτιο). Εκτός αυτού, στις νότιες πλαγιές του Κρόνιου λατρεύτηκαν πολλές θεότητες (Γαία, Κρόνος, Ειλείθια, Ρέα, Ιδαίος Ηρακλής, Θέμις) και Νύμφες, κατά τους προϊστορικούς χρόνους πριν ακόμα αρχίσει η λατρεία του Διός.

Η δασική βλάστηση του Κρόνιου πρέπει να ήταν ένα ακόμα από τα σπουδαιότερα, ελκυστικότερα αλλά και τα πιο χρήσιμα χαρακτηριστικά του για την προστασία του από αντίξοες δυνάμεις της φύσης. Οι συνθήκες αυτές της βλάστησης προφανώς διατηρήθηκαν τουλάχιστον κατά την περίοδο ακμής της αρχαίας Ολυμπίας (776 π.Χ. έως 393 μ.Χ.).

Η πυκνότητα όμως της βλάστησης του Κρόνιου καθώς και τα φυτικά είδη που τη συγκροτούσαν την εποχή εκείνη, δεν αναφέρονται από κανέναν. Το παραπάνω “κενό γνώσεων” δεν υπάρχει βέβαια για την Άλτη και την κοιλάδα της Ολυμπίας γενικότερα, αφού από περιγραφές του Πίνδαρου (5^{ος} π.Χ. αι.), του Λυσία (5^{ος} π.Χ. αι.), του Στράβωνα (1^{ος} π.Χ. αι.), του Πausanias (2^{ος} μ.Χ. αι.) και άλλων, διαπιστώνεται πως αυτές καλύπτονταν από πυκνή βλάστηση και πλούσια χλωρίδα.

Μετά την κατάργηση όμως των Ολυμπιακών αγώνων το 393 μ.Χ., και ο Κρόνιος περιήλθε βαθμιαία στην αφάνεια και στη λήθη, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια υπήρξαν κάποιες αναφορές γι' αυτόν και για τη βλάστησή του από Ευρωπαίους περιηγητές που επισκέφτηκαν την Ελλάδα.

Το “κενό” στη βλάστηση του Κρόνιου καλύφθηκε καλύτερα για πρώτη φορά από τον αρχαιολόγο Β. Λεονάρδο το 1901. Στην περιγραφή εκείνη αναφέρεται πως πεύκα, άλλα δένδρα και πολλοί θάμνοι υπήρχαν και στις κλιτύς των λόφων της Ολυμπίας και επομένως και στον Κρόνιο. Τα ίδια δασικά είδη που περιέγραψε ο Λεονάρδος σκέπαζαν βέβαια τον Κρόνιο κατά τις υπόλοιπες 10ετίες από το 1901 έως την 26^η Αυγούστου 2007, όταν η μεγάλη πυρκαγιά κατέστρεψε τελείως τη βλάστηση της περιοχής.

Η άποψη που μπορεί να υποστηριχθεί από την περιγραφή του Λεονάρδου για τη βλάστηση είναι πως τουλάχιστον η πλειονότητα των δένδρων και θάμνων της Ολυμπίας αλλά και του Κρόνιου, που αναπτύχθηκαν από το 1901 και μετά, υπήρχαν σ' αυτήν και κατά τους αρχαίους χρόνους. Σ' αυτό συνέβαλε η σταθερότητα του κλίματος της Ελλάδας και επομένως και της Ολυμπίας, τουλάχιστον τα τελευταία 3.000 χρόνια

Όσον αφορά όμως “στην πυκνότητα” της βλάστησης του Κρόνιου κατά τους χρόνους ακμής της αρχαίας Ολυμπίας, ίσως υπάρχει ακόμα κάποια αμφιβολία με τα παραπάνω δεδομένα. Το γεγονός όμως πως η βλάστηση στην αρχαία Ελλάδα ήταν αναπόσπαστο μέρος κάθε ιερού χώρου και απαγορευόταν η υποβάθμιση ή η καταστροφή της, υποστηρίζει και ενισχύει την άποψη και της πυκνής μορφής της στον Κρόνιο, κατά την περίοδο που αναφέρθηκε.

Η βλάστηση του Κρόνιου εκπληρούσε προφανώς ποικίλες απαιτήσεις και του ιερού χώρου, κυρίως θρησκευτικές, αισθητικές, οικολογικές, προστατευτικές κ.λπ. Οι τελευταίες ήταν – αλλά και είναι – ζωτικής σημασίας αφού ο Κρόνιος δε συγκροτείται από σκληρά πετρώματα και είναι στην κυριολεξία ένας “χωματόλοφος”. Κατά συνέπεια, ο κίνδυνος διάβρωσης του εδάφους, γεωλοσθήσεων, γεωκατακρημνίσεων και γενικά σοβαρών μεταβολών της γεωμορφής του κατά τη διάρκεια ισχυρών καταιγίδων ή και πολύ παρατεταμένων μέτριων βροχών, είναι πάντοτε μεγάλος.

Ο παραπάνω κίνδυνος του Κρόνιου αυξάνεται δραματικά σε περίπτωση καταστροφής της βλάστησής του και κυρίως από πυρκαγιά. Αυτό συμβαίνει γιατί το “κάψιμο” της βλάστησης είναι δυστυχώς το “σπάσιμο” του πιο δυνατού κρίκου “της αλυσίδας” που κρατάει μια περιοχή σε ισορροπία και αρμονία μαζί με όλα τα υπόλοιπα “κομμάτια” του φυσικού της περιβάλλοντος. Ως εκ τούτου, κάθε πυρκαγιά στον Κρόνιο μπορεί να έχει πληθώρα αρνητικών επιπτώσεων και αυτές αναφέρθηκαν κυρίως μετά από εκείνη της 26^{ης} Αυγούστου 2007.



Οι πυρκαγιές και η ανεξέλεγκτη υλοτομία της βλάστησης ήταν οι κύριες αιτίες υποβάθμισης της ευρύτερης περιοχής της κοιλάδας της αρχαίας Ολυμπίας (1820, χαλκογραφία των Holland και Brandad).

Η πυρκαγιά βέβαια του 2007 δεν ήταν ένα μεμονωμένο και σπάνιο φυσικό φαινόμενο στην περιοχή. Παρόμοια φαινόμενα εκδηλώθηκαν στον Κρόνιο πολλές φορές στο παρελθόν και είχαν σοβαρές συνέπειες στη βλάστηση και στη γεωμορφή του. Το χειρότερο όμως είναι πως μετά την εκδήλωση πυρκαγιών στο παρελθόν, ο Κρόνιος δεν είχε την “τύχη” της αποκατάστασης με αντιδιαβρωτικά – αντιπλημμυρικά και φυτοκομικά – φυτοτεχνικά έργα, όπως συνέβη μετά την τελευταία πυρκαγιά. Η “επιβίωσή του” τότε αφέθηκε μόνο στη φυσική αναγέννηση της βλάστησης. Αυτό όμως για ένα “χωματόλοφο”, με πλαγιές πολύ μεγάλων κλίσεων, είχε, όπως διαπιστώνεται από τη σημερινή του μορφή, δυστυχώς “βαρύ τίμημα” στη διάβρωση του εδάφους και σε άλλες μεταβολές της γεωμορφής του, πολύ παλαιότερα βέβαια από την πυρκαγιά του 2007.

Στις μέρες μας, οι κατηγορίες των έργων που αναφέρθηκαν, εκτός από την εκπλήρωση ποικίλων άλλων απαιτήσεων, προστατεύουν σε μεγάλο βαθμό και το έδαφος του Κρόνιου από διάβρωση και γεωλοσθήσεις. Βαθμιαία όμως “το προστατευτικό δυναμικό” των κορμοδεμάτων και κορμοφραγμάτων μειώνεται και το “φορτίο” της προστασίας επωμίζεται η βλάστηση, η οποία αναπτύσσεται κάτω από τις πολύ ευαίσθητες γεωλογικές, τοπογραφικές και γεωμορφολογικές του συνθήκες. Το γεγονός αυτό “επιβάλλει” προφανώς την ανάπτυξη ενός “καλύμματος” δασικής βλάστησης με σύνθεση ειδών, δομή και με μέτρα καλλιέργειας και διαχείρισής της, ώστε εκτός των άλλων απαιτήσεων, να εγγυάται πρωτίστως τη διαρκή προστασία της γεωμορφής του λόφου από ισχυρές και μεγάλης διάρκειας βροχές αλλά και τη μείωση του κινδύνου του φυτοκαλύμματος από πυρκαγιές. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η εξέταση του τρίπτυχου πυρκαγιές και μεταβολές της δασικής βλάστησης και της γεωμορφής του Κρόνιου στο παρελθόν, ώστε οι γνώσεις και η εμπειρία που θα αποκτηθούν, να συμβάλουν στην καλύτερη και αποτελεσματικότερη προστασία αυτού στο παρόν και στο μέλλον.

Σχηματισμός, ηλικία και γεωλογικό – εδαφικά χαρακτηριστικά

Ο Κρόνιος λόφος σχηματίστηκε κατά την *Πλειστόκαινο γεωλογική περίοδο (*πέρα πολύ καινούρια, πλείστος + καινός) του **Καινοζωικού αιώνα (**της καινούριας ζωής) του πλανήτη μας. Η αρχή και το τέλος της παραπάνω γεωλογικής περιόδου τοποθετούνται στα 2 εκατομμύρια και 10.000 χρόνια αντίστοιχα, πριν από σήμερα. Ειδικότερα, η ηλικία του Κρόνιου κατά τον καθηγητή γεωλογίας κ. Φουντούλη, μπορεί να είναι από 800.000 έως 1.600.000 χρόνια. Από γεωλογικής όμως άποψης ο Κρόνιος είναι προφανώς ένας “νεότερος” σχηματισμός, αφού βασική μονάδα χρόνου στη γεωλογία είναι το 1.000.000 χρόνια.

Ο Κρόνιος αποτελείται από ιζήματα (συμπιεσμένα φερτά υλικά ποταμών) της γεωλογικής περιόδου που αναφέρθηκε και αυτά περιλαμβάνουν εναλλαγές στρώσεων λεπτόκοκκων πηλούχων άμμων. Οι κόκκοι του ανωτέρω υλικού κατά θέσεις και κυρίως στην κορυφή του Κρόνιου, συνδέονται συνεκτικά μεταξύ τους και σχηματίζουν “μαλακούς ψαμμίτες”, με κλίση στρώσεων 35 – 40° προς τη νότια κατεύθυνση.

Οι μεγάλες κλίσεις των πλαγιών του Κρόνιου και κυρίως της ανατολικής και νότιας, οφείλονται στα γεωλογικά ρήγματα της περιοχής, καθώς και στη διαβρωτική ενέργεια της βροχής και της απορροής των ποταμών της περιοχής. Στις πλαγιές αυτές, ο κίνδυνος διάβρωσης, γεωλισθήσεων και κατολισθήσεων είναι μεγάλος και ειδικότερα αν περιέχουν και αργιλούχα ιζήματα.

Παρακμή του και έξοδος από τη λήθη και την αφάνεια

Οι Ολυμπιακοί αγώνες σταμάτησαν οριστικά το 393 μ.Χ. Από τότε, και μέσα από ανθρώπινες και φυσικές διεργασίες που ακολούθησαν (κλοπή αγαλμάτων, αλλαγή χρήσεων γης του ιερού χώρου, ισχυροί σεισμοί, εγκατάλειψη της περιοχής, μεγάλες πλημμύρες, κάλυψη αυτής με φερτά υλικά κ.λπ.), η Ολυμπία μαζί με το λόφο βαθμιαία ξεχάσθηκαν. Ο Κρόνιος βέβαια παρέμεινε στη θέση του ακάλυπτος από φερτά υλικά, αλλά με την πάροδο της χαμένης του δόξας και αναγνώρισης, παλεύοντας με τα στοιχεία της φύσης για την επιβίωσή του και την προστασία των ανεκτίμητων θησαυρών θαμμένων στη γη της Ολυμπίας.

Η λήθη και η αφάνεια του ιερού χώρου και του Κρόνιου συνεχίσθηκαν μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα αφού τελικά εντοπίσθηκαν το 1766 από τον R. Chandler. Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα συνεχίσθηκαν οι επισκέψεις Ευρωπαίων περιηγητών στη χώρα μας που λάτρευαν την κλασική της παιδεία. Αυτοί επισκέφθηκαν και την αρχαία Ολυμπία και μας έδωσαν τις πρώτες γραπτές πληροφορίες για το φυσικό περιβάλλον του ιερού χώρου αλλά και του Κρόνιου την εποχή εκείνη. Οι περιγραφές τους αποτελούν τις “πηγές μας” για την εξέταση των πυρκαγιών και των μεταβολών της βλάστησης και της γεωμορφής του λόφου και αναλύονται παρακάτω.

Η δασική βλάστηση του Κρόνιου με τα μάτια ξένων περιηγητών

Περιγραφές των Dodwell και Leake

Ο Άγγλος περιηγητής Edward Dodwell ταξίδεψε στην Ελλάδα το 1801 και ξανά το 1805 – 1806. Στο βιβλίο του που εκδόθηκε το 1819 αναφέρει μεταξύ άλλων για την Ολυμπία: “Κατεβήκαμε σε μία πεδιάδα που περικλειόταν από υψώματα μέτριου υψομέτρου και τα οποία πλαισιώνονταν από μικρής αύξησης και “λεπτοκαμωμένα” πεύκα”. Ο ίδιος σε άλλο εδάφιο αναφέρει επίσης πως “η πεδιάδα της Ολυμπίας συνορεύει προς βορρά με χαμηλούς και κυματοειδείς λόφους που καλύπτονται με χλωρή καταπράσινη βλάστηση”.

Ο William Leake, Άγγλος λοχαγός, επιφορτισμένος με πολιτικό - στρατιωτική αποστολή, “διέτρεξε” την Ελλάδα την περίοδο 1805 – 1810. Στο βιβλίο του που εκδόθηκε το 1830, αναφέρει για την Ολυμπία: “Οι λόφοι που υψώνονται από τη βόρεια και ανατολική πλευρά του χώρου με τα αρχαία απομεινάρια, είναι από τους “αγριότερους” σχηματισμούς, σκεπάζονται με πρασινάδα και σκιάζονται από πεύκα, αγριελιές και ποικιλία θάμνων”.

Από τις περιγραφές των δύο παραπάνω περιηγητών, που προφανώς περιλαμβάνουν και τον Κρόνιο, διαπιστώνεται πως την εποχή εκείνη ο ιερός λόφος είχε αγριελιές, ποικιλία θάμνων και πεύκα μικρών γενικά διαστάσεων και καχεκτικά. Οι λόγοι για την υποβάθμιση της βλάστησης αυτού – και όχι μόνο – πριν την έναρξη της επανάστασης του 1821, διευκρινίζονται παρακάτω από τις αναφορές άλλων περιηγητών.

Περιγραφές του Thierschen

Ο Friedrich Thierschen, φιλέλληνας και καθηγητής του Πανεπιστημίου του Μονάχου, επισκέφτηκε την Ελλάδα την περίοδο 1829-1832 και περιέγραψε την κατάσταση της με οξεία παρατηρητικότητα και κριτική σκέψη σε βιβλίο του που κυκλοφόρησε στη Λειψία το 1833.

Ειδικότερα για τον Κρόνιο ο Thierschen, μεταξύ άλλων, αναφέρει: “Όταν, έχοντας αφήσει πίσω μου την κοιλάδα της Ολυμπίας, έριχνα ακόμα μια φορά το βλέμμα μου στα δυτικά υψώματα, είδα πίσω απ’ το Κρόνιο, ολόκληρο το δάσος να καίγεται. Οι φλόγες ανέβαιναν ανάμεσα στα πεύκα απ’ τα οποία σκεπάζεται. Οι βοσκοί έφρευαν ταχύτατα με τα κοπάδια τους από μία πυρκαγιά που είχαν αυτοί ανάψει και δεν μπορούσαν να την ελέγξουν”.

Προσθέτει επίσης πως “άλλη αιτία για την καταστροφή των πεύκων στην κοιλάδα του Αλφειού ήταν η κοπή αυτών για την κατασκευή πλοίων... Με τον τρόπο αυτό οι Ύδραίοι μπόρεσαν να φτιάξουν το στόλο τους, κόβοντας πριν ακόμα από την επανάσταση, τα δάση που γειτόνευαν με τον Αλφειό σε μια απόσταση 10 λεύγες (δηλαδή 50 χιλιόμετρα) εκατέρωθεν αυτού. Τα πεύκα έφθαναν στις ακτές με μουλάρια, γαϊδουράκια ή με τη ροή του ποταμού και από εκεί δια θαλάσσης στον προορισμό τους. Έδιναν βέβαια



Ο Κρόνιος και η Ολυμπία λίγο πριν την έναρξη των ανασκαφών – 1875 – (Bötticher, 1886).

οι Υδραίοι και μερικά σακιά με καφέ και ζάχαρη στον Αγά του Πύργου και έτσι υλοτομούσαν όσα και όποια πεύκα ήθελαν”. Εδώ προστίθεται πως ένας άλλος λόγος της καταστροφής της βλάστησης στον Κρόνιο και στην αρχαία Ολυμπία γενικότερα, ήταν και το “κάφιμο” αυτής από το στρατό του Ιμπραήμ την περίοδο 1825 – 27 και το “ξεχειμώνιασμα” του ιππικού του στην κοιλάδα του Αλφειού.

Η προηγούμενη αναφορά του Thierschen είναι σημαντικότητας αφού προσδιορίζει γραπτώς για πρώτη φορά την παλαιότερη πυρκαγιά στον Κρόνιο που εκδηλώθηκε μεταξύ του 1829 και 1832 και πιθανόν το καλοκαίρι του 1829. Και τούτο γιατί είναι λογικό ο Thierschen να επισκέφτηκε την Πελοπόννησο την πρώτη χρονιά της παραμονής του στην ελεύθερη Ελλάδα, όταν στο Ναύπλιο βρισκόταν ο κυβερνήτης Ι. Καποδίστριας.

Οι αναφορές του επιβεβαιώνουν ακόμα πως τα καλύτερα πεύκα στην κοιλάδα του Αλφειού και επομένως και στον Κρόνιο, υλοτομούσαν για την κατασκευή πλοίων πριν την έναρξη της επανάστασης (1821). Κατά συνέπεια, όταν εκδηλώθηκε η παραπάνω πυρκαγιά που αναφέρθηκε, τη βλάστηση του Κρόνιου πρέπει να αποτελούσαν κυρίως θαμνώδη δασικά είδη (αειφύλλα πλατύφυλλα) και πεύκα μικρών σχετικών διαστάσεων και ηλικίας, ή μεγάλα, αλλά ακατάλληλα για τη ναυπηγική. Τη μορφή αυτή της βλάστησης στον Κρόνιο περιέγραψαν και οι δύο προηγούμενοι περιηγητές.

Περιγραφές του Wordsworth

Άλλος περιηγητής που περιέγραψε τη δασική βλάστηση του Κρόνιου (και της αρχαίας Ολυμπίας γενικότερα), με ιδιαίτερη παρατηρητικότητα, ήταν ο Christopher Wordsworth, υφηγητής και ερευνητής του Κολλεγίου Τρίνιτι του Καϊμπριτζ της Αγγλίας. Ο Wordsworth επισκέφτηκε την Ελλάδα την περίοδο 1832-33 και στο βιβλίο του με τον τίτλο “Ελλάδα” που κυκλοφόρησε το 1839, αναφέρει, μεταξύ άλλων: “κάτω από το λόφο που στεκόμαστε, αντικρίζουμε μια

κοιλάδα που συνορεύει στα νότια με ένα πλατύ ποτάμι που κυλάει σε μια χαλικοστρωμένη κοίτη και είναι σπαρμένο με νησίδες. Οι όχθες του σκεπάζονται με πλατάνια και από τα νερά του ποτίζονται πλούσια βοσκοτόπια και καλλιεργήσιμα εδάφη. Η κοιλάδα είναι η Ολυμπία, ο λόφος είναι το Κρόνιο όρος και ο ποταμός ο Αλφειός”.

Εκτός των ανωτέρω, ο Wordsworth επισημαίνει πως “κοιτώντας χαμηλότερα προς τον Αλφειό από τις νότιες κλιτύς του Κρόνιου, έχουμε πολύ κοντά στα δεξιά μας τις τοποθεσίες του αρχαίου Γυμνασίου και του Πρυτανείου και μακρύτερα στα αριστερά μας, κάτω από μια πλαγιά του Κρόνιου με δάσος από άγρια ελαιόδεντρα, υπήρχε το στάδιο”.

Από τις παραπάνω περιγραφές του Wordsworth για το φυσικό περιβάλλον του Κρόνιου την εποχή εκείνη, διαπιστώνονται τα εξής: Οι πολύ αραιές βλαστικές συνθήκες του λόφου, αλλά και του ιερού χώρου γενικότερα το 1832-33, επιβεβαιώνουν την εκδήλωση της πυρκαγιάς που περιέγραψε ο Thierschen, 3-4 χρόνια νωρίτερα το 1829. Στον Κρόνιο, και τουλάχιστον στην ΝΑ και Α πλευρά του, υπήρχε “δάσος” από αγριελιές. Σ’ αυτές, είναι πολύ φυσικό να υπήρχαν και άλλα θαμνώδη είδη αειφύλλων, τα οποία ο Wordsworth πιθανόν να περιέγραψε όλα ως αγριελιές. Η θαμνώδης φυσική αναγέννηση του λόφου 3-4 χρόνια μετά την πυρκαγιά, έδινε προφανώς τη μορφή “δάσους”. Παρόμοια βλάστηση είναι επίσης φυσικό να είχαν και οι άλλες πλαγιές του. Η έλλειψη όμως αναφοράς σ’ αυτές φαίνεται να οφείλεται στο “περπάτημα” του περιηγητού στη Ν, ΝΑ και ΝΔ πλευρά του λόφου από τις οποίες αγνόησε τον ιερό χώρο και την ευρύτερη κοιλάδα του Αλφειού. Εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο είναι η έλλειψη αναφοράς στην ύπαρξη πεύκων στον Κρόνιο την εποχή εκείνη. Αν όμως πράγματι υπήρχαν, θα ήταν αδύνατο αυτά να μην αναφερθούν, όταν από το λόφο περιγράφηκαν τα πεύκα άλλων περιοχών αλλά και οι συνθήκες βλάστησης σε κάποιες από τις πλαγιές του.

Η δασική βλάστηση του Κρόνιου την περίοδο 1834-1881

Η περίοδος 1834-1881 επιλέχθηκε για την εξέταση και μελέτη της δασικής βλάστησης του Κρόνιου επειδή είναι διαθέσιμες σημαντικές πληροφορίες τουλάχιστον για την αρχή και το τέλος της. Αναλυτικότερα, οι δασικές συνθήκες του λόφου για το 1832-33 αναφέρθηκαν προηγούμενα και εκείνες για τη νότια πλευρά του το 1881, είναι εμφανείς στην αντίστοιχη εικόνα του κειμένου.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται πως για μια περίοδο 49 ετών η ανάπτυξη της δασικής βλάστησης του Κρόνιου ήταν απογοητευτική. Τα σημάδια των ανθρώπινων παρεμβάσεων για βοσκή των κοπαδιών, υλοτόμηση των πεύκων ή και για άλλες ανάγκες, είναι εμφανέστατα. Ειδικότερα τα αειφύλλα πλατύφυλλα, εκτός ολίγων πουρναριών ή δρυών, ήταν καχεκτικότερα και τα λίγα πεύκα που εμφανίζονται στη λοφογραμμή της νότιας και ανατολικής πλευράς του, είχαν τη μορφή “φτερών στον άνεμο”. Η αρνητική εμφάνι-



Μία από τις πρώτες φωτογραφίες της πενιχρής βλάστησης στη νότια πλαγιά του Κρόνιου κατά τις ανασκαφές (E. Gurtius, 1881).

ση των πεύκων οφείλεται προφανώς στην υλοτόμηση των υπόλοιπων ισχυρών και χρήσιμων απόμων τριγύρω τους.

Ποιοι όμως ήταν οι λόγοι μιας τέτοιας στασιμότητας στην ανάπτυξη της βλάστησης του Κρόνιου – και όχι μόνον – για 49 τουλάχιστον χρόνια αφού δεν υπάρχει καμία πληροφορία ή ένδειξη για ενδιαμέση πυρκαγιά; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δίνεται αν ληφθεί υπόψη πως την εποχή εκείνη οι δημόσιες εκτάσεις θεωρούνταν “ελεύθερες στον καθένα”, αφού “δεν είχαν ιδιοκτήτη”. Επομένως η βοσκή στα δάση, οι υλοτομίες και άλλες ανεξέλεγκτες ανθρωπίνες δραστηριότητες, συνέβαλαν στην υποβάθμιση αυτών και συνεπώς και του Κρόνιου.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω καταστροφικών ενεργειών στα δάση, ιδρύθηκε το 1836 “Δασική Υπηρεσία” και στην Ηλεία με έδρα τον Πύργο, αλλά και “Δασονομείο Ολυμπίας” με έδρα την Αγουλινίτσα. Όμως, παρά τις Υπηρεσίες αυτές, οι χωρικοί, όπως αναφέρει ο Δάβος (1984), κατέφυγαν στη μέθοδο “του χαρακώματος των δένδρων” για να ξεραθούν. Βαθμιαία όμως οι παρεμβάσεις αυτές σταμάτησαν στα δάση της Ολυμπίας και έτσι άρχισε η αποκατάσταση της βλάστησης και στον Κρόνιο, όπως περιγράφεται παρακάτω.

Η δασική βλάστηση του Κρόνιου την περίοδο 1882-2007

Η περίοδος 1882 – 2007 (125 χρόνια) ήταν η καλύτερη όλων των “νεότερων” για την πλήρη κάλυψη του Κρόνιου με δασική βλάστηση και την αποκατάσταση βαθμιαία της μορφής που είχε πριν την πυρκαγιά του 2007. Η ανάπτυξη της βλάστησης, ενώ ήταν βραδύτερη τις δύο πρώτες 10ετίες μετά το 1882, λόγω των δυσμενών συνθηκών του εδάφους, κάλυψε πλήρως ολόκληρο το λόφο γύρω στο 1905 με αείφυλλα πλατύφυλλα και πεύκα. Αυτά είχαν βέβαια διάφορες ηλικίες και ορισμένα είχαν “γεννηθεί” πριν το 1882 αφού μετά τη νέκρωσή τους από την πυρκαγιά του

2007, βρέθηκε πως είχαν ηλικία από 127 έως 136 έτη. Όλα τα πεύκα στον Κρόνιο προήλθαν μόνο από φυσική αναγέννηση αφού ποτέ δεν έγιναν φυτεύσεις σ’ αυτόν μετά τις ανασκαφές. Είναι όμως φανερό πως τον υπόροφο της βλάστησης του λόφου συγκροτούσαν πάντοτε τα αείφυλλα – πλατύφυλλα και αυτά ήταν μία σίγουρη εγγύηση για την προστασία του εδάφους από διάβρωση και γεωλιθθήσεις. Η εξέλιξη της βλάστησης του Κρόνιου την περίοδο 1900 – 2007, φαίνεται στις εικόνες του κειμένου.

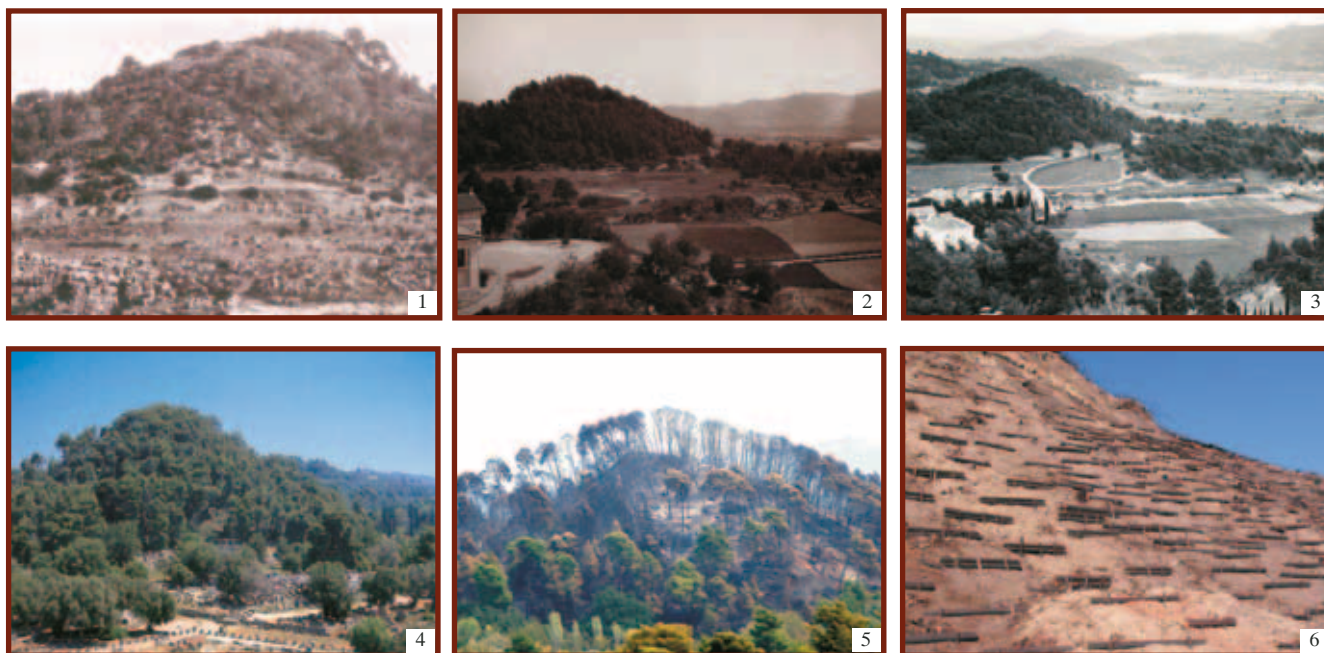
Με την ανάπτυξη της βλάστησης, ο κίνδυνος των πυρκαγιών ποτέ βέβαια δεν εξέλειψε, και πληθώρα μικρών και μεγάλων τέτοιων επεισοδίων εκδηλώθηκαν στην περιοχή της Ολυμπίας. Τρία όμως επεισόδια πυρκαγιών και ειδικότερα την 4^η Αυγούστου 1904, την 15^η Οκτωβρίου 1907 και την 22^α Νοεμβρίου 1909, σύμφωνα με το Δάβο (1984), απείλησαν σοβαρότατα τον ιερό λόφο. Το κακό όμως αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμιά χάρη στην έγκαιρη παρέμβαση των κατοίκων.

Ότι όμως δεν κατάφεραν οι προηγούμενες πυρκαγιές του 1904, 1907 και 1909, το κατάφερε εκείνη το καλοκαίρι του 1933 ή 1934, (που σύμφωνα με τον Έφορο Αρχαιοτήτων κ. Αγγ. Λιάγκουρα), έκαψε όλη τη βλάστηση της Ν και ΝΔ πλαγιάς του Κρόνιου σε σχήμα τριγώνου με βάση το σημερινό ασφαλτόδρομο στους πρόποδες αυτού και έως την κορυφή του. Η περιμετρος της καμένης περιοχής χαράχθηκε από τότε μόνιμα στη Ν και ΝΔ πλαγιά του αφού όλα τα πεύκα του τριγώνου αυτού είχαν το 2007 ηλικία μικρότερη των 70 ετών. Σοβαρό αρνητικό χαρακτηριστικό της παραπάνω πυρκαγιάς ήταν, οι μεγάλες γεωλιθθήσεις που εκδηλώθηκαν μετά στη νότια κυρίως πλευρά του, και τα ίχνη τους είναι εμφανέστατα μέχρι των ημερών μας.

Η βλάστηση που κάηκε στις πλαγιές του Κρόνιου, αποκαταστάθηκε προφανώς βαθμιαία με φυσική αναγέννηση και η εξέλιξή της ακολούθησε από τότε ομαλή πορεία έως την αποφράδα ημέρα της 26^{ης} Αυγούστου 2007 όταν εκδηλώθηκε η μεγάλη πυρκαγιά. Οι σοβαρές επιπτώσεις της πυρκαγιάς εκείνης, καθώς και οι διεργασίες αποκατάστασης του Κρόνιου και ολόκληρου του τοπίου, είναι γνωστές.

Επιπτώσεις προηγούμενων πυρκαγιών και βροχών στη γεωμορφή του Κρόνιου: Οδηγός για τη μελλοντική του προστασία

Το σχήμα του Κρόνιου λόφου σήμερα και ειδικότερα η γεωμορφή του θα μπορούσε να αποδοθεί με μία πολύ ακανόνιστη και ασύμμετρη τετραπλευρική κολουρο πυραμίδα. Κύρια χαρακτηριστικά του είναι η ύπαρξη αυλακωτών διαβρώσεων και ιχνών παλαιότερων γεωλιθθήσεων στη νότια και δυτική πλευρά του. Επιπλέον, στην ανατολική και βόρεια πλευρά του και κυρίως στην πρώτη, είναι εμφανείς οι δύο διαφορετικές κλίσεις του ανώτερου και κατώτερου τμήματος των πλαγιών. Οι διαφορετικές κλίσεις σ’ αυτές δείχνουν προφανώς τη “μετακίνηση” χώματος από την κορυφή προς τη βάση του λόφου και την αύξηση έτσι των κλίσεων των πλαγιών στην κορυφή τους. Ακόμα, όλες οι



Η διαχρονική εξέλιξη της βλάστησης του Κρόνιου τον 20^ο και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα (φωτ.1: 1900, φωτ.2: περίπου 1910, φωτ.3: 1930, φωτ.4: 2004, φωτ.5: 2 – 9 – 2007 και φωτ.6: 23 – 10 – 2007).

πλαγιές του παρουσιάζουν και πληθώρα άλλων μικρότερων ιχνών διάβρωσης και γεωλισθήσεων.

Σοβαροί προβληματισμοί όμως υπάρχουν ως προς τη μέση ετήσια μείωση του υψόμετρου του Κρόνιου από το 1880 περίπου έως το 2008. Αναλυτικότερα, από το υψόμετρο αυτού το 1988 (114,1 μ.) και εκείνο του 2008 (113,9 μ.) διαπιστώνεται πως ο λόφος “χαμηλώνει” ετησίως κατά μέσο όρο 10 χιλιοστά. Αντίθετα από το υψόμετρο αυτού περίπου το 1880 (122,6 μ.) και εκείνο του 1988 (108 χρόνια), εκτιμάται πως “χαμηλώνει” ετησίως κατά μέσο όρο 78,7 χιλιοστά. Από τις δύο αυτές μέσες ετήσιες “μειώσεις” πιο ρεαλιστική φαίνεται η πρώτη των 10 χιλιοστών όταν οι πλαγιές του ήταν πλήρως δασωμένες και η κορυφή του χωρίς βλάστηση. Όμως και η δεύτερη δεν μπορεί να απορριφθεί αν ληφθεί υπόψη πως ο λόφος την περίοδο 1880 – 1900 στερείτο πρακτικά δασικής βλάστησης, ενώ ισχυρές διαβρώσεις και γεωλισθήσεις τότε στις ανώτερες πλαγιές του, ίσως συνέβαλαν σε κατάρρευση και μέρους της κορυφής του.

Επισημαίνεται ακόμα πως το υψόμετρο αυτού ήταν προφανώς πολύ μεγαλύτερο στα παλαιότερα χρόνια και ίσως έτσι δικαιολογείται και η ονομασία του “Κρόνιον όρος”.

Οι παραπάνω μεταβολές στη γεωμορφή του Κρόνιου χρειάζονται λεπτομερή ποσοτικοποίηση για τη διαπίστωση του ρυθμού εκδήλωσης και την εξάλειψή τους. Επισημαίνεται όμως πως οι μεταβολές αυτές έγιναν στο παρελθόν και κυρίως μετά από πυρκαγιές και στη συνέχεια εκδήλωση ισχυρών ή και πολύ παρατεταμένων μέτρων βροχών και πρην

βέβαια προλάβει να αναγεννηθεί και μεγαλώσει ικανοποιητικά η βλάστηση. Η τελευταία με τις πολύ προστατευτικές ικανότητες για το έδαφος του λόφου, συγκροτείται, όπως αναφέρθηκε, κυρίως από αείφυλλα – πλατύφυλλα είδη και επιφέρει το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα προστασίας όταν αυτά μεγαλώνουν με τη μορφή της κομοστέγης τους που καθορίζεται από τις αρχέγονες εσωτερικές τους δυνάμεις. Εν κατακλείδι, υποστηρίζεται πως μια επαρκής κάλυψη του Κρόνιου με ένα φυσικής μορφής υπόροφο αειφύλλων – πλατύφυλλων και έναν ανώροφο φυλλοβόλων και αιιθαλών πλατύφυλλων, καθώς και πεύκων σποραδικά, και όλων των ειδών που προέρχονται από τη ντόπια χλωρίδα, είναι η καλύτερη εγγύηση για την εκπλήρωση των ποικίλων απαιτήσεων αυτού και κυρίως για την προστασία του εδάφους του από διάβρωση και γεωλισθήσεις, μετά την εκπλήρωση του σκοπού των αντιδιαβρωτικών του έργων. 🌿

Πληροφορίες: Δρ Γεώργιος Μπαλούτσος, Δασολόγος – Υδρολόγος, Εμ. Μπενάκη 138, Αθήνα, τηλ.: 210 3300578 και κιν.: 6946903659

Ολυμπία Βικάτου, Αρχαιολόγος, Ζ' ΕΠΚΑ, Αρχαία Ολυμπία, τηλ.: 26240 22529 και κιν.: 6977494078